

Artikel Penyelidikan

Evolusi Institusi Masjid di Pekan Meru: Kajian Sejarah Lisan Terhadap Pembangunan Fizikal, Socio-Ekonomi, dan Kebajikan Masjid Asy-Syarif.

Nur Syaza Sofiya Shahirunaduan^{1*}, Nur Syazana Izzati Mat Roze² Saiful Farik Mat Yatin³ dan Jafalizan Md Jali⁴

¹ Fakulti Sains Maklumat, Universiti Teknologi MARA, Kampus Puncak Perdana, Selangor, Malaysia; syazasfya@gmail.com;

² Fakulti Sains Maklumat, Universiti Teknologi MARA, Kampus Puncak Perdana, Selangor, Malaysia; nursyazanaizzatibtmatroze@gmail.com;

³ Fakulti Sains Maklumat, Universiti Teknologi MARA, Kampus Puncak Perdana, Selangor, Malaysia; farik@uitm.edu.my;

⁴ Fakulti Sains Maklumat, Universiti Teknologi MARA, Kampus Puncak Perdana, Selangor, Malaysia; jafalizan@uitm.edu.my;

* Correspondence: farik@uitm.edu.my; +60199604224

Abstrak: Kajian ini mendokumentasikan evolusi Masjid Asy-Syarif di Pekan Meru, Klang, Selangor dari sudut sejarah penubuhan, transformasi fizikal, fungsi sosioekonomi dan peranan kebajikan. Kajian menggunakan pendekatan kualitatif berasaskan sejarah lisan melalui temu bual dengan dua informan yang mempunyai pengalaman langsung dalam pentadbiran dan aktiviti masjid, iaitu seorang tokoh veteran pengurusan kebajikan wanita dan Nazir Masjid Asy-Syarif. Sesi temu bual berasaskan sejarah lisan ini telah dilaksanakan melalui dua sesi berasingan bersama informan kajian. Sesi pertama melibatkan tokoh veteran pengurusan kebajikan wanita pada 23 Jun 2026 berdurasi 1 jam 30 minit, manakala sesi kedua dijalankan bersama Nazir Masjid Asy-Syarif yang dijalankan pada 3 Julai 2026 selama kira-kira 1 jam. Bagi memastikan etika penyelidikan dipelihara, protokol persetujuan termaklum telah dimeterai bersama kedua-dua informan sebelum sesi bermula. Data temu bual ditriangulasikan dengan dokumen pentadbiran serta pemerhatian tapak, kemudian dianalisis secara tematik. Dapatan menunjukkan bahawa perkembangan masjid berlaku seiring pertumbuhan komuniti Meru: daripada struktur kayu berskala kecil kepada kompleks masjid moden yang berfungsi sebagai pusat ibadah, pendidikan, kebajikan dan pengurusan komuniti. Bangunan lama pula tidak semata-mata dilupuskan, sebaliknya dialih fungsi untuk kegunaan komuniti. Kajian turut mengenal pasti amalan kebajikan yang melibatkan 20 buah surau kariah, anak yatim dan saudara baharu, di samping pengurusan kewangan serta projek penambahbaikan fasiliti yang dibiayai melalui sumbangan masyarakat dan geran. Kajian ini menunjukkan bahawa sejarah lisan berupaya melengkapkan kelompangan rekod bertulis dan memelihara memori institusi masjid pada peringkat tempatan. Dokumentasi sedemikian penting bukan sahaja untuk pemeliharaan warisan, malah sebagai rujukan kepada pengurusan masjid dalam merancang pembangunan yang responsif terhadap keperluan komuniti.

Kata kunci: ssejarah lisan; Masjid Asy-Syarif; Pekan Meru; institusi masjid; pembangunan komuniti; kebajikan; warisan tempatan.

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. PENGENALAN

Masjid merupakan institusi yang mempunyai fungsi melangkaui pelaksanaan ibadah ritual. Dalam konteks masyarakat Islam, masjid turut menjadi ruang pendidikan, kebajikan, interaksi sosial dan pembentukan jaringan komuniti. Penyelidikan mengenai institusi masjid di Malaysia juga menunjukkan bahawa pengimarahannya yang berkesan berkait rapat dengan penglibatan masyarakat serta keupayaan masjid berfungsi sebagai agen sosial (Remly et al., 2020). Dari sudut seni bina pula, perkembangan masjid di Malaysia memperlihatkan perubahan daripada bentuk vernakular kepada struktur moden yang dipengaruhi oleh perubahan sosial, ekonomi dan keperluan pengguna (Baharudin & Ismail, 2016).

Masjid Asy-Syarif di Pekan Meru, Klang, Selangor merupakan contoh institusi tempatan yang mengalami perubahan fizikal dan fungsi sepanjang tempoh perkembangannya. Berdasarkan keterangan informan dan dokumen yang diteliti dalam kajian ini, sejarah masjid dikaitkan dengan pembukaan tapak wakaf pada sekitar 1920-an dan pembinaan sebuah masjid kayu bagi memenuhi keperluan penduduk setempat. Pertambahan penduduk, keterbatasan ruang dan keperluan fasiliti yang lebih baik kemudiannya mendorong pembangunan masjid pada skala yang lebih besar.

Walaupun maklumat mengenai aktiviti semasa masjid boleh ditemui melalui sumber dalam talian dan media sosial, dokumentasi akademik yang menghimpunkan sejarah penubuhan, perubahan fizikal, pengalaman pengurusan dan sumbangan sosial Masjid Asy-Syarif masih terhad. Keadaan ini mewujudkan risiko kehilangan memori institusi, khususnya maklumat yang hanya tersimpan dalam ingatan tokoh lama atau rekod dalaman. Oleh itu, kajian sejarah lisan ini memberi tumpuan kepada pengalaman individu yang terlibat secara langsung bagi membina naratif institusi yang lebih tersusun dan boleh dirujuk.

2. PERMASALAHAN KAJIAN

Permasalahan utama kajian ialah keterbatasan dokumentasi akademik yang menghubungkan tiga dimensi perkembangan Masjid Asy-Syarif, iaitu sejarah dan transformasi fizikal, peluasan fungsi sosial-kebajikan, serta pengurusan sumber dan fasiliti. Literatur seni bina masjid di Malaysia banyak membincangkan tipologi, identiti dan perubahan reka bentuk masjid secara umum (Utaberta & Mohamad Rasdi, 2010; Utaberta et al., 2015), namun sejarah mikro sesebuah masjid kariah sering bergantung pada rekod organisasi dan memori individu.

Dalam kes Masjid Asy-Syarif, perubahan struktur dan lokasi masjid perlu didokumentasikan bersama sebab perubahan tersebut agar hubungan antara pertumbuhan komuniti dengan pembangunan institusi dapat difahami. Pada masa yang sama, fungsi masjid sebagai pusat kebajikan, pendidikan dan penyatuan masyarakat perlu direkodkan secara sistematik kerana fungsi ini membentuk sebahagian daripada identiti institusi. Tanpa dokumentasi, maklumat tentang sumbangan tokoh, mekanisme bantuan, pengurusan surau kariah, sumber kewangan dan projek pembangunan berisiko menjadi terpisah-pisah atau hilang.

Justeru, kajian ini menangani jurang tersebut melalui sejarah lisan yang disokong oleh semakan dokumen dan pemerhatian tapak. Pendekatan ini membolehkan pengalaman informan dibandingkan dengan bukti organisasi yang tersedia, sekali gus menghasilkan dokumentasi yang lebih kontekstual tentang evolusi Masjid Asy-Syarif.

3. OBJEKTIF KAJIAN

Kajian ini mempunyai tiga objektif:

- Mendokumentasikan latar belakang penubuhan dan transformasi fizikal Masjid Asy-Syarif.
- Menganalisis perkembangan fungsi Masjid Asy-Syarif dalam memenuhi keperluan masyarakat setempat.
- Meneliti peranan Masjid Asy-Syarif dalam kebajikan, pendidikan dan penyatuan komuniti.

Berdasarkan objektif tersebut, kajian menjawab persoalan berikut:

- Bagaimanakah sejarah penubuhan dan transformasi fizikal Masjid Asy-Syarif berkembang dari masa ke masa?
- Bagaimanakah fungsi dan kemudahan masjid berkembang bagi memenuhi keperluan komuniti?
- Bagaimanakah masjid melaksanakan peranan sosial, kebajikan dan penyatuan masyarakat?

4. TINJAUAN LITERATUR

4.1 Masjid sebagai institusi sosial dan komuniti

Peranan masjid sebagai pusat komuniti mempunyai asas yang lebih luas daripada fungsi ritual. Kajian Remly et al. (2020) terhadap masjid bertaraf cemerlang di Malaysia menekankan bahawa pengimaran institusi masjid memerlukan penglibatan pengurusan, masyarakat, agensi dan organisasi luar. Perspektif ini penting kerana keberkesanan institusi masjid boleh dinilai melalui keupayaannya membina hubungan sosial, menyediakan ruang pembelajaran dan melaksanakan kebajikan secara berterusan.

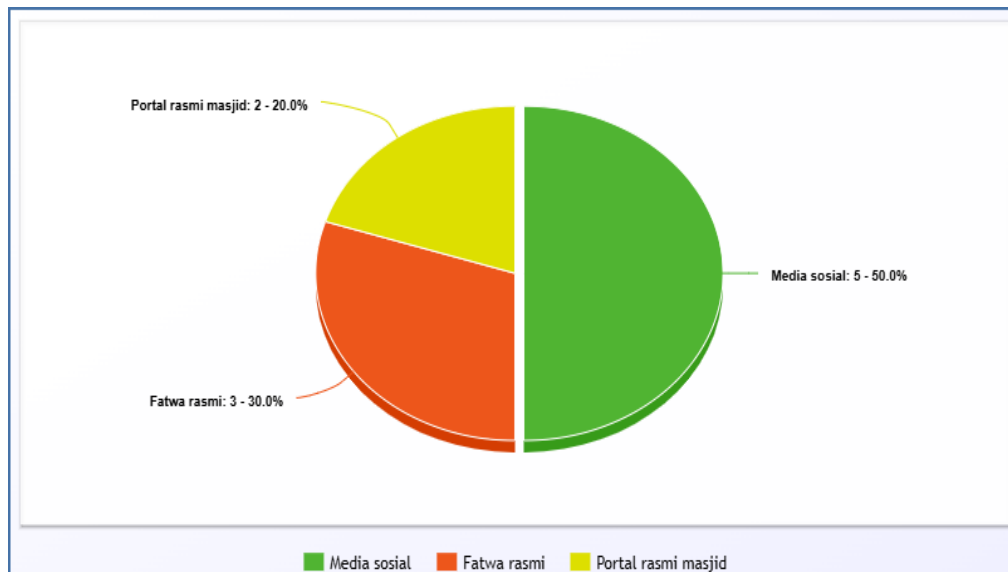
4.2 Transformasi seni bina dan fungsi masjid

Perubahan reka bentuk masjid di Malaysia berkait dengan sejarah, konteks setempat dan perubahan keperluan masyarakat. Baharudin dan Ismail (2016) menunjukkan bahawa seni bina masjid dakwah di Malaysia berkembang daripada bentuk vernakular kepada struktur moden di bawah pengaruh faktor sosial, ekonomi dan perubahan citarasa. Utaberta dan Mohamad Rasdi (2010) pula menghuraikan kepelbagaian tipologi masjid di Malaysia, manakala Utaberta et al. (2015) membincangkan isu reka bentuk dan perancangan ruang masjid moden. Literatur ini menyediakan kerangka untuk memahami bahawa transformasi fizikal masjid bukan sekadar perubahan rupa bangunan, tetapi juga tindak balas terhadap perubahan fungsi dan skala komuniti.

4.3 Sejarah lisan dan jurang dokumentasi tempatan

Bagi institusi tempatan yang mempunyai rekod bertulis tidak lengkap, sejarah lisan dapat berfungsi sebagai sumber untuk merakam pengalaman, kronologi dan tafsiran individu yang terlibat secara langsung. Dalam kajian ini, sejarah lisan tidak dianggap sebagai sumber tunggal; sebaliknya, keterangan informan dibandingkan dengan dokumen pentadbiran dan pemerhatian tapak. Strategi ini penting untuk membezakan antara memori individu, rekod organisasi dan keadaan fizikal yang dapat diperhatikan.

Daripada sorotan tersebut, jurang kajian dapat dirumuskan pada tahap mikro: belum terdapat dokumentasi akademik yang menyepadukan sejarah fizikal, fungsi sosial-kebajikan dan pengalaman pengurusan Masjid Asy-Syarif. Kajian ini mengisi jurang tersebut melalui kajian kes sejarah lisan yang berfokus pada satu institusi masjid di Pekan Meru.

Rajah 1: Kajian Sumber Rujukan Masjid Asy-Syarif

Sebagai sokongan bagi penyelidikan ini, gambar rajah berikut menunjukkan taburan peratusan tentang sumber kajian atau rujukan bagi Masjid Asy-Syarif selepas membuat analisis secara visual. Data ini telah menunjukkan peratusan dimana adanya kajian tentang masjid tersebut, ianya bertujuan untuk menerangkan lebih jelas membincangkan kajian-kajian lepas yang didapati. Hal ini juga telah membuktikan bahawa sumber kajian lepas terhadap masjid ini masih menjadi dominasi dalam sumber rujukan yang tidak berbentuk penulisan akademik.

Rajah tersebut menunjukkan bahawa jenis sumber kajian yang paling tinggi peratusan ialah sumber multimedia sebanyak 50% yang berbentuk video dan media sosial yang telah memaparkan beberapa aktiviti dan ceramah seperti platform media sosial Facebook, Instagram dan YouTube dengan adanya lima sumber yang telah dikumpulkan dari setiap platform tersebut telah membuktikan keperatusan sumber kajian yang telah dimuat naik sebagai bahan multimedia. Bagi kajian ini sumber multimedia memainkan peranan penting kerana ianya secara tidak langsung menunjukkan penglibatan masyarakat dalam menghadiri kuliah dan program-program yang dianjurkan. Ianya merupakan salah satu bukti visual. Selain itu, portal rasmi masjid dengan peratusan sebanyak 20%, ianya kerana portal rasmi menjadi sumber rujukan yang merangkumi beberapa maklumat yang penting tentang masjid manakala bagi rujukan keagamaan/fatwa seperti JAIS sebanyak 30% dengan adanya tiga sumber yang menunjukkan tentang masjid tersebut sebagai rujukan orang awam. Ianya biasa sebagai garis panduan tentang institusi serta peranan masjid tersebut.

Bagi pengelasan yang telah dibuat untuk setiap kategori yang berbeza, portal rasmi bagi badan agama negeri ataupun kerajaan akan diletakkan dibawah kategori keagamaan atau fatwa rasmi manakala bagi media sosial ianya merupakan salah satu sumber yang menunjukkan tentang gambar, video dari platform media sosial yang ada dan ianya bukan dari akaun rasmi masjid itu sendiri. Bagi portal rasmi masjid seperti iaitu di laman sesawang dan di Facebook iaitu akaun rasmi yang telah dikendalikan serta diuruskan oleh masjid itu sendiri.

5. METODOLOGI

5.1 Reka bentuk kajian dan pemilihan informan

Kajian ini menggunakan reka bentuk kualitatif berasaskan sejarah lisan. Pemilihan informan dilakukan secara bertujuan berdasarkan pengalaman langsung, tempoh penglibatan dan pengetahuan

mereka mengenai sejarah serta pentadbiran Masjid Asy-Syarif. Dua informan utama ialah Puan Rahemah binti Kassin, yang pernah terlibat dalam pengurusan dan kebajikan wanita, serta Tuan Haji Zawawi bin Temyati, Nazir Masjid Asy-Syarif yang mempunyai pengalaman dalam pentadbiran dan pembangunan masjid.

5.2 Pengumpulan data

Data primer diperoleh melalui temu bual sejarah lisan secara bersemuka dan dalam talian. Temu bual memberi tumpuan kepada sejarah penubuhan, perubahan tapak dan bangunan, perkembangan kemudahan, program sosial dan kebajikan, pengurusan kewangan serta projek penambahbaikan. Data sokongan diperoleh melalui semakan dokumen pentadbiran yang tersedia, termasuk rekod mesyuarat, dokumen kewangan dan bahan berkaitan projek pembangunan, serta pemerhatian terhadap keadaan dan fungsi ruang masjid.

5.3 Pengolahan dan analisis data

Rakaman temu bual ditranskripsikan dan disusun mengikut tema. Analisis tematik digunakan untuk mengenal pasti pola utama berkaitan (i) sejarah penubuhan dan transformasi fizikal, (ii) peranan sosial dan kebajikan, (iii) pendidikan dan penyatuan komuniti, dan (iv) pengurusan kewangan serta fasiliti. Triangulasi dilakukan dengan membandingkan keterangan antara informan dan bahan dokumentari yang tersedia. Dalam penulisan dapatan, angka kewangan dan bilangan penerima bantuan dikemukakan sebagai maklumat yang dilaporkan oleh informan/dokumen kajian dan perlu disemak semula terhadap rekod asal sebelum penerbitan akhir.

5.4 Pertimbangan etika dan kebolehpercayaan

Identiti informan dikekalkan kerana mereka ditemu bual dalam kapasiti sebagai tokoh yang berkaitan secara langsung dengan sejarah dan pentadbiran masjid. Walau bagaimanapun, persetujuan penggunaan nama, rakaman dan petikan temu bual hendaklah dipastikan serta direkodkan oleh penyelidik sebelum manuskrip diterbitkan. Kebolehpercayaan dapatan diperkukuh melalui triangulasi sumber dan semakan semula fakta kronologi serta angka dengan rekod organisasi.

6. HASIL KAJIAN

6.1 Sejarah penubuhan dan transformasi fizikal

Dapatan temu bual menunjukkan bahawa sejarah Masjid Asy-Syarif dikaitkan dengan sebuah masjid awal yang dibangunkan pada sekitar 1920-an di atas tanah wakaf yang disumbangkan oleh tokoh tempatan. Struktur awal berbentuk bangunan kayu berskala kecil dan berfungsi untuk memenuhi keperluan ibadah penduduk Pekan Meru. Seiring pertambahan penduduk, keterbatasan kapasiti, keadaan struktur yang semakin uzur dan keperluan ruang sokongan mendorong pembangunan masjid yang lebih besar.

Menurut informan, pemindahan ke tapak baharu membolehkan pembinaan kompleks yang lebih sesuai dengan pertambahan jemaah dan peluasan aktiviti. Bangunan lama tidak semata-mata dirobohkan, tetapi sebahagian fungsinya diteruskan melalui penggunaan semula untuk aktiviti komuniti seperti pendidikan awal dan ruang yang boleh menyokong penajaan pendapatan. Dapatan ini menunjukkan bentuk pemeliharaan warisan secara adaptif, iaitu nilai guna tapak/bangunan lama diteruskan walaupun fungsi masjid utama telah berpindah.

6.2 Peranan sosial, kebajikan dan pendidikan

Masjid Asy-Syarif berfungsi sebagai pusat jaringan komuniti yang melangkaui ruang solat. Berdasarkan maklumat kajian, masjid mempunyai hubungan penyelarasan dengan 20 buah surau kariah di kawasan Meru dan menyalurkan sokongan bagi aktiviti pengimarahannya serta kebajikan. Program kebajikan turut merangkumi santunan kepada anak yatim dan bantuan yang diselenggarakan melalui sumber dalaman serta agensi agama.

Fungsi pendidikan pula dilaksanakan melalui kelas bimbingan saudara baharu, Kursus Asas Haji, kuliah dan program motivasi. Aktiviti sedemikian memperluas fungsi masjid sebagai ruang pembelajaran sepanjang hayat dan interaksi sosial. Keterlibatan dengan komuniti setempat, termasuk hubungan mesra dengan masyarakat bukan Islam, menunjukkan bahawa masjid turut memainkan peranan dalam membina keharmonian pada peringkat kejiranan.

Rajah 2: Bilangan surau kariah

6.3 Pengurusan fasiliti dan respons terhadap cabaran persekitaran

Perkembangan fizikal masjid disertai cabaran penyelenggaraan dan persekitaran. Antara isu yang dikenal pasti melalui temu bual ialah banjir kilat, keperluan penambahbaikan sistem perparitan, turapan kawasan, tandas dan sistem pembesar suara. Projek penambahbaikan dilaksanakan secara berfasa mengikut keutamaan dan kemampuan kewangan. Pendekatan berfasa ini menunjukkan bahawa pengurusan fasiliti masjid bergantung pada perancangan, keupayaan mendapatkan dana dan sokongan jemaah.

6.4 Pengurusan kewangan dan mobilisasi sumber

Informan melaporkan bahawa pengurusan masjid mengendalikan belanjawan tahunan yang besar serta menggerakkan sumbangan masyarakat bagi projek tertentu. Antara angka yang telah direkodkan ialah salah satu sumber kewangan iaitu sumbangan wakaf sekitar RM350,000 untuk kerja menaiktaraf berkaitan mitigasi banjir, bumbung motosikal, membaiki longkang dan lain-lain. Malahan itu juga, terdapat banyak projek juga yang telah dijalankan bagi menambah baik fasiliti masjid dari biro pembangunan yang melibatkan kos sekitar RM137,500 sepanjang tahun 2013 dan juga

perancangan pembangunan prasarana pada 2017 sebagai contoh cadangan bagi menaik taraf kawasan hijau, menyediakan bilik kuliah dan sebagainya. Angka-angka ini memperlihatkan keupayaan institusi menggembelng sumber untuk pembangunan fasiliti. Walau bagaimanapun, semua angka kewangan hendaklah dipadankan dengan dokumen kewangan rasmi sebelum versi akhir diterbitkan.

No	Program / Projek yang dirancang	Budget	Tarikh Pelaksanaan
1	Kerja-kerja penyenggaraan berkala untuk lampu dalaman & luaran.	RM 2,500.00	Sepanjang 2013
2	Kerja-kerja menyenggara dan memperbaiki sistem penghawa-dingin.	RM 3,500.00	Sepanjang 2013
3	Kerja-kerja menyenggara dan memperbaiki sistem siar-raya.	RM 2,500.00	Sepanjang 2013
4	Kerja-kerja menyenggara dan memperbaiki sistem pembentungan, paip air & tandas.	RM 1,500.00	Sepanjang 2013
5	Kerja-kerja menyenggara dan memperbaiki kerja-kerja sivil – kunci, pintu dan tingkat dll	RM 4,000.00	Sepanjang 2013
6	Beli alat pemadam api yang baru untuk menggantikan yang lama. (15 biji)	RM1,500.00	Januari 2013
7	Melantik Konsultant untuk menaiktaraf power supply dan penukaran suiz utama ke 400Amp.	RM85,000.00	Januari 2013
8	Cuci carpet ruang solat utama – 2 kali setahun	RM4,500.00	Feb & Julai 2013
9	Menukarkan lampu-lampu yang terbakar dan tidak menyala di Menara Masjid.	RM 1,500.00	Mac 2013
10	Gotong-Royong ke-1, MAS	RM1,000.00	April 2013
11	Gotong-Royong Masjid Lama	RM1,000.00	Mei 2013
12	Membuat garisan saff di Dewan Hambali	RM300.00	Mei 2013
13	Menyediakan tempat parking kenderaan orang cacat berserta signboard.	RM800.00	Jun 2013
14	Memasang sinki dan filter air di pejabat.	RM600.00	Jun 2013
15	Menyediakan dan membaikpulih signage-signage sedia ada dan peta rujukan masjid untuk pelawat.	RM2,500.00	Julai 2013

16	Gotong-Royong ke-2 – sempena Ramadan	RM1,000.00	Julai 2013
17	Membaikpulih tandas	RM2,000.00	Julai 2013
18	Tambahan 2 unit of 5hp Air Conditioner di Ruang Solat Utama.	RM15,000.00	Julai 2013
19	Kerja-kerja menambah-baik pagar sebelah pintu masuk ke-2	RM5,000.00	September 2013
20	Kerja-kerja repair gerigi parit.	RM800.00	Okt 2013
21	Gotong-Royong ke-3 – cuti sekolah.	RM1,000.00	Disember 2013
Jumlah		RM137,500.00	

Rajah 3: Senarai bajet kewangan pembinaan dan naik taraf masjid

7. PERBINCANGAN

Dapatan kajian memperlihatkan bahawa evolusi Masjid Asy-Syarif berlaku melalui hubungan antara perubahan fizikal dengan perubahan fungsi institusi. Pertambahan komuniti mewujudkan keperluan kapasiti dan kemudahan baharu, manakala peluasan aktiviti sosial dan kebajikan menjadikan masjid semakin berfungsi sebagai pusat komuniti. Corak ini sejajar dengan pandangan Remly et al. (2020) bahawa pengimarah masjid memerlukan penglibatan masyarakat dan jaringan institusi, bukan hanya pengurusan ruang ibadah.

Dari perspektif seni bina, peralihan daripada struktur kayu kepada kompleks moden mencerminkan proses transformasi yang turut dibincangkan dalam literatur masjid Malaysia (Baharudin & Ismail, 2016; Utaberta & Mohamad Rasdi, 2010). Namun, nilai khusus kes Masjid Asy-Syarif terletak pada kesinambungan fungsi sosial dan penggunaan semula bangunan/tapak lama. Ini

menunjukkan bahawa pemodenan tidak semestinya memutuskan hubungan dengan warisan terdahulu; sebaliknya, warisan boleh dikekalkan melalui adaptasi fungsi.

Penemuan berkaitan bantuan kebajikan, pendidikan saudara baharu, hubungan dengan surau kariah dan mobilisasi dana menunjukkan bahawa keupayaan masjid bergantung pada modal sosial serta kepercayaan komuniti. Pada masa yang sama, pengurusan projek bernilai besar memerlukan rekod yang telus dan dokumentasi yang konsisten. Dari sudut pengurusan rekod, kajian ini menonjolkan keperluan mewujudkan arkib institusi yang menghimpunkan minit mesyuarat, rekod kewangan, pelan pembangunan, foto, poster program, laporan aktiviti dan rakaman sejarah lisan agar memori organisasi tidak bergantung kepada individu tertentu.

Secara konseptual, sumbangan kajian ini ialah menunjukkan bagaimana sejarah lisan boleh digunakan untuk menghubungkan tiga lapisan yang sering didokumentasikan secara berasingan: perubahan fizikal, perkembangan fungsi sosial dan pengalaman pengurusan. Dengan menggabungkan ketiga-tiga lapisan tersebut, sejarah sesebuah masjid dapat difahami sebagai sejarah institusi dan komuniti, bukan semata-mata sejarah bangunan.

8. IMPLIKASI KAJIAN

Pertama, pihak pengurusan masjid disarankan untuk membangunkan sistem pengurusan rekod dan arkib institusi yang lebih sistematik, termasuk rekod projek, kewangan, aktiviti, foto dan sejarah tokoh. Kedua, dokumentasi sejarah lisan wajar dilaksanakan secara berkala dengan melibatkan bekas nazir, imam, pegawai masjid, pemimpin wanita dan ahli kariah lama. Ketiga, perancangan pembangunan fizikal hendaklah mengambil kira kesinambungan identiti, akses komuniti dan penggunaan semula ruang yang mempunyai nilai sejarah. Keempat, maklumat program kebajikan dan pembangunan perlu direkodkan dalam bentuk data yang boleh dibandingkan dari tahun ke tahun bagi menyokong penilaian impak.

9. LIMITASI KAJIAN

Generalisasi kajian ini terhad kerana ia merupakan kajian kes sebuah masjid dan bergantung pada dua informan utama. Sebahagian kronologi dan angka kewangan juga bersumberkan ingatan informan serta dokumen organisasi yang tersedia kepada penyelidik. Oleh itu, kajian lanjutan wajar menambah bilangan informan, mendapatkan rekod arkib yang lebih lengkap, membandingkan beberapa masjid dalam daerah Klang dan menggunakan analisis dokumen yang lebih sistematik untuk mengesahkan kronologi pembangunan.

10. KESIMPULAN

Kajian ini mendokumentasikan evolusi Masjid Asy-Syarif sebagai sebuah institusi yang berkembang bersama komuniti Pekan Meru. Transformasi daripada masjid kayu berskala kecil kepada kompleks moden bukan sahaja menunjukkan perubahan fizikal, tetapi juga peluasan fungsi kepada pendidikan, kebajikan, pengurusan komuniti dan pembangunan fasiliti. Keterangan sejarah lisan daripada tokoh yang terlibat secara langsung membantu mengisi kelengkapan rekod bertulis, manakala triangulasi dengan dokumen dan pemerhatian meningkatkan nilai dokumentasi.

Nilai utama kajian terletak pada usaha menghubungkan sejarah bangunan dengan sejarah manusia dan tadbir urus institusi. Bagi memastikan warisan Masjid Asy-Syarif terus dapat dirujuk, dokumentasi perlu diteruskan melalui pengurusan rekod yang sistematik, pengarkiban bahan digital

dan program sejarah lisan yang berterusan. Dengan penambahbaikan pengesahan fakta, kelengkapan rujukan dan pematuhan etika penyelidikan, kajian kes ini berpotensi menjadi sumbangan berguna kepada literatur sejarah lisan, pengurusan rekod warisan dan kajian institusi masjid di Malaysia.

RUJUKAN

Nota: Selaras dengan konvensyen gaya APA ed. ke-7, komunikasi peribadi (temu bual bersama informan) dipetik secara dalaman teks sahaja dan tidak disenaraikan dalam senarai rujukan berikut.

- Baharudin, N. A., & Ismail, A. S. (2016). Architectural style of da'wah mosque in Malaysia: From vernacular to modern structures. *International Journal of Built Environment and Sustainability*, 3(2). <https://doi.org/10.11113/ijbes.v3.n2.122>
- Jabatan Kemajuan Islam Malaysia. (n.d.). Maklumat masjid. Portal Masjid Malaysia. <https://masjid.islam.gov.my/maklumatDetailMS/1/1002006>
- Remly, M. R., Abdul Kadir, M. N., Othman, F., & Sabaruddin, S. A. (2020). Prinsip sosial dalam pengimaran institusi masjid: Kajian di masjid bertaraf cemerlang. *Jurnal Hadhari*, 12(1).
- Utaberta, N., & Mohamad Rasdi, M. T. (2010). Deskripsi tipologi, klasifikasi dan analisis perancangan masjid di Malaysia. *el Harakah: Jurnal Budaya Islam*.
- Utaberta, N., Othman, H., Mohd Yunus, M. Y., Ismail, N. A., Ismail, S., & Ariffin, N. F. M. (2015). Issues and problems of modern mosques design in Malaysia: A critical analysis. *Advances in Environmental Biology*, 9(5), 330–337.